

Титко Анна Василівна, кандидат юридичних наук, начальник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ОЦІНОЧНІ СУДЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЮВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

У юридичній літературі неодноразово порушували проблему захисту прав та інтересів особи, щодо якої поширено правдиві відомості, зокрема у випадках, коли їх суттєва неповнота може викривити правильне уявлення про особу та негативно позначитися на її діловій репутації. Тому актуальним є дослідження оціночного судження. Відповідно до ст. 30 Закону України «Про інформацію», особу не притягують до відповідальності за висловлювання таких суджень.

Аналізований термін використано в ст. 47¹ Закону України «Про інформацію» 1992 року, яка стосувалася оціночних суджень. На початку 2011 року було внесено зміни до цього Закону, згідно з якими в статті про оціночні судження поняття «образу» більше не застосовували, натомість ужито категорію «наклеп» [1]. Право на повагу до гідності та честі кожної людини, а також на недоторканність ділової репутації закріплено в ст. 297 та 299 Цивільного кодексу України.

Відповідно до абзацу п'ятого п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій» від 28 вересня 1990 року № 7 (хоча ця Постанова втратила чинність, проте для порівняння основні положення мають важливе значення), «до відомостей, що ганьблять особу, належать такі, які принижують честь, гідність і ділову репутацію громадянина або організації в громадській думці чи думці окремих громадян з позицій додержання законів, загальноновизнаних правил співжиття та принципів людської моралі» [2].

Для розмежування понять проаналізуємо словникові визначення, згідно з якими відомості – це звістка, повідомлення; факт – реальна подія; думка – твердження, що виражає оцінку чого-небудь, ставлення до кого-небудь, погляд на що-небудь [3]. Уперше оцінну проблематику започатковано у філософії. Цей

феномен досліджували в контексті проблеми «цінність», що є головним об'єктом дослідження.

Оцінка як розумова діяльність щодо співвіднесення оцінюваного об'єкта з певним еталоном є обов'язковою ознакою та елементом пізнання під час застосування будь-яких правових норм, надає можливість правильно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях.

Завдяки оцінці одні дії визнають правомірними, інші – неправомірними, тоді їх відхиляють. Тільки після процедури оцінювання можна дійти висновку щодо змісту цивільно-правової норми з оціночним поняттям, оскільки властивості предметів, явищ можуть бути відтворені та відображені у своїх змістових характеристиках лише через оціночний процес. Суб'єкт, який застосовує оціночне поняття, фактично повторює пізнавальний процес визначення та конструювання законодавцем правової норми, проте у зворотному напрямі. Під час застосування цивільно-правових норм з оціночними поняттями цивільного права оцінку можна трактувати як процес, що полягає в послабленні абстрактності та посиленні казуїстичності припису.

Першим структурним елементом є предмет оцінювання, тобто всі об'єкти, які підлягають оцінюванню. Ними можуть бути ситуації та стани, дії, поведінка загалом, результати дій, мотиви і стимули, причини дій, способи, предмети й речі. Предметом оцінювання стають об'єкти, «яким приписують цінності, або об'єкти, цінності яких порівнюють» [4, с. 22]. Якщо застосувати це положення до реалізації цивільно-правових норм з оціночними поняттями, то підставою для оцінювання можна вважати потреби й інтереси. Останні, синтезовані у внутрішнє переконання суб'єкта правозастосування в доцільності та справедливості вибору варіанта поведінки, визначають готовність діяти в конкретній ситуації в певний спосіб. Наслідком оцінювання є формулювання оціночного судження.

Таким чином, на законодавчому рівні було визначено, що ототожнювати відомості про факти й оціночні судження не слід. Водночас судова практика має вирішувати питання адекватного розмежування оціночних суджень і тверджень про факти. У юридичній літературі запропоновано певні критерії для такого розмежування.

Оціночне судження як висловлювання, форма вираження ставлення не завжди стосується оціночних понять загалом й оціночних понять права зокрема. Такі оціночні судження ґрунтуються виключно на суб'єктивному сприйнятті і тлумаченні суб'єктом висловлювання певних подій чи обставин, вони є формою реалізації права на вільне вираження поглядів та переконань, свободи думки і слова. Оціночне судження як форма мислення є інструментом оперування оціночними поняттями. Словами виражають індивідуальне, суб'єктивне сприйняття та розуміння явищ об'єктивної реальності. Зближення значення і змісту слів в особі відбувається в декілька етапів: від дифузного розуміння відмінностей між близькими словами до визначення сутності позначуваного й установлення зв'язків між словами. На підставі філософських джерел можна стверджувати, що оціночні поняття, як і будь-які інші, є формою мислення, яка відображає сутнісні ознаки явищ, поданих у їх визначеннях. Оціночні судження як форма мислення приводять до конкретного умовиводу законотворця, який використовує оціночне поняття в процесі конструювання правової норми, також їх інтенсивно використовують під час застосування правової норми, що містить оціночне поняття, оскільки за допомогою оціночних суджень і відповідних умовиводів суб'єкт мислить, приймає рішення. Проте ототожнювати оціночні судження й оціночні поняття, виражати їх співвідношення як ціле і частину, називати оціночне судження складним оціночним поняттям не слід [5, с. 78–82].

Поняття оціночного судження закріплено в ст. 30 Закону України «Про інформацію», де зазначено, що це висловлювання (за винятком наклепу), які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (уживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості.

Отже, оціночні судження можна аналізувати з таких позицій: критика, думки, роздуми, припущення; оцінка дій, погляд журналіста; висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, з огляду на характер використання мовних засобів (уживання гіпербол, алегорій, сатири тощо).

Аналогічне твердження наявне також у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Українська прес-група проти України», згідно з яким завжди необхідно розмежовувати фактичні дані й оціночні судження, які не підлягають доведенню. «Вимога доводити правдивість критичного висловлювання є неможливою для виконання і порушує свободу на висловлення власної думки, що є фундаментальною частиною права, захищеного ст. 10 Конвенції», – зазначено в рішенні.

Нині у зв'язку з інтенсивним розвитком інформаційної сфери постала потреба врегулювання відносин, які виникають у ній. Інформація є потужним засобом впливу, однак її не завжди використовують за призначенням, унаслідок чого виникають так звані інформаційні колапси, а також підривається ділова репутація фізичних і юридичних осіб. Тому актуальною є необхідність розроблення ефективного механізму законодавчого регулювання використання оціночних суджень в умовах нової інформаційної політики.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» [Електронний ресурс]: Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2938-VI // База даних «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2938-17>. – Назва з екрана.

2. Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій [Електронний ресурс]: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 верес. 1990 р. № 7. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0024700-97>. – Назва з екрана.

3. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Рус. яз., 1990. – 1917 с.

4. Лукьяненко М. Ф. Оценочные понятия гражданского права: разумность, добросовестность, существенность / М. Ф. Лукьяненко. – М. : Статут, 2010. – 423 с.

5. Турчин-Кукаріна І. Оціночні поняття права: термінологічна дискусія / І. Турчин-Кукаріна // Юридична Україна. – 2011. – № 6. – С. 78–82.